

KANURIERA **KANURI, KANURÍ, KANOURI**

Language family: Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri.

Language codes:

ISO 639-1 kr

ISO 639-2 kau

ISO 639-3 kau

**Macrolanguage individual
codes:**

knc - Central Kanuri

kby - Manga Kanuri

krt - Tumari Kanuri

bms - Bilma Kanuri

kbl - Kanembu

linguasphere: 02-AAA-a (+Kanembu 02-AAA-b)

glottolog: kanu 1279

Beste izen batzuk (autoglotonimoa):

aga alt kanuri, central [KPH].

“baribari” gutxiesgarria alt kanuri, central [KPH].

“beriberi” gutxiesgarria alt kanuri, central [KPH].

beriberi alt kanuri, central [KPH].

bornouan alt kanuri, central [KPH].

bornouans alt kanuri, central [KPH].

bornu alt kanuri, central [KPH].

kanembu alt kanuri, tumari [KRT].

kanambu alt kanuri, tumari [KRT].

kanouri alt kanuri, central [KPH].

kanoury alt kanuri, central [KPH].

kanuri, central [KPH] hizk, Nigeria; baita Kamerun, Eritrea, Niger,
Sudan, Txad.

kole alt kanuri, central [KPH].

kolere alt kanuri, central [KPH].

manga dial kanuri, manga [KBY].

sirata alt kanuri, central [KPH].

tumari dial kanuri, tumari [KRT].

yerwa kanuri alt kanuri, central [KPH].

KAMERUN

kanuri, central (yerwa kanuri, kole, kolere, sirata, “baribari”, “beriberi”, kanouri, kanoury, bornu, bornouans, bornouan) [KPH] 56.5000 hiztun (1982, SIL). Bereziki Mora iparraldea Limani eta Bounderiren artean eta Kolofata Azpidibisioa, Mayo-Sava Dibisioa; halaber Diamare Dibisioa (Maroua eta Bogo azpidibisioak); Kaele eta Mayo-Danay dibisioak (Mindif eta Guirvidig-eraino), Ipar Urruneko Probintzia. Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: movar, dagara, kaga (kagama), sugurti, lare, kwayam, njesko, kabari (kuvur), ngazar, guvja, mao, temageri, fadawa, maiduguri. “Beriberi” mespretxuzko izentzat daukate; ajami idazkera. Ikus sarrera nagusia Nigerian.

NIGER

kanuri, central (yerwa kanuri, kanoury, kanouri, bornu, bornouans, kole, sirata, “beriberi”) [KPH] 80.000 hiztun (1998). Ekialdeko Niger Nigeriaren mugan zehar, baita Bilma eta Fachi oasietan ere ipar-ekialdeko Nigerren. Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: movar (mober, mobber, mavar) bilma, fachi. Yerwa da Nigerian dialekto zentrala; kanembu eta beste kanuri aldaera batzuk hartzen dituen dialekto katearen parte bat Txaden; “beriberi” mespretxuzko izentzat daukate. Hiztegia, gramatika, ajami idazkera. Ikus sarrera nagusia Nigerian.

kanuri, manga (manga, kanouri, kanoury) [KBY] 280.000 hiztun (1998), bi herrialdeetako populazio osoa 480.000. Ekialdeko Niger Nigeriaren mugan zehar, Nigerian ere mintzatua. . Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: manga, dagara. Kanembu eta beste kanuri aldaera batzuk hartzen dituen dialekto katearen parte bat Txaden; hizkuntza nazionala, 4 eskola esperimental, irrati programak, TB.

kanuri, tumari (kanembu, kanambu) [KRT] 40.000 hiztun (1998); tumari eta beste dialektoak inguruko herrietan. Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: tumari, sugurti (suwurti), kubari. Ez da berdina Txadeko kanembua nahiz eta “kanembua” bezala agertu Nigerren; ezberditasun graduala Txadeko kanembua eta kanuriar dialektoen artean, populazioaren erdiak hausa 2. hizkuntza du, gutxik dazaga erabiltzen dute, % 50ek zioten elebakarrak direla.

NIGERIA

kanuri, central (yerwa kanuri, kanouri, beriberi, bornu, kanoury) [KPH] 3.000.000 hiztun edo gehiago (1985, Gunnemark eta Kenrich); herrialde guztietako populazio osoa 3.500.000 (1987, UBS), herrialde guztietako kanuri guztiak 2. hizkuntza dutenak barne 4.000.000 (1999, WA). Borno Estatua, Kukawa, Kaga, Konduga, Maiduguri, Monguno, Ngala, Bama, Gwoza LGAs; Yobe Estatua, Nguru, Geidam, Damaturu, Fika, Fune, eta Gujba LGAs; Jigawa Estatua, Hadejia LGA. Halaber mintzatua Kamerun, Txad, Eritrea, Niger, eta Sudanen ere. Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: kaga (kagama), lare (lere), kwayam, njesko, kabari (kuvuri), ngazar, guvja, mao, temageri, fadawa. Lukas-ek dio kwayamera ez dutela ulertzen beste kanuriarrek, denek uler dezakete maiduguri dialektoa; manga kanuri eta kanembuaren gertuena. Adinekoen hezkuntzan erabilia; ngala herriak ez du jada kotoko hizkuntza mintzatzen. Hizkuntza nazionala; ajami idazkera, hiztegia, gramatika, SOV, irrati programak, TB.

kanuri, manga (manga, kanouri, kanoury [KBY] 200.000 hiztun (1993). Bereziki Yobe Estatua, batzuk Jigawa eta Bauchi estatuetan. . Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: dagara, manga. Merkatal hizkuntza. Ikus sarrera nagusia Nigerren.

SUDAN

kanuri, central (yerwa kanuri, kanouri, bornu, bornouans, kanoury, kole, sirata, “beriberi”) [KPH] 195.000 (1993, Johnstone). Iparraldea. . Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: dagara, kaga (kagama), sugurti, lare, kwayam, njesko, kabari (kuvuri), ngazar, guvja, mao, temageri, fadawa, maiduguri. “Beriberi” mespretxuzko izentzat daukate; ajami idazkera. Ikus sarrera nagusia Nigerian.

TXAD

kanuri, central (yerwa kanuri, kanoury, kanouri, bornu, bornouans, bornuan, aga, kole, kolere, sirata, “baribari”, “beriberi”) [KPH]

93.638 hiztun Chari-Baguirmiko 34.549 eta N'Djaménako 23.287 barne (1993ko errolda). Hiztun komunitateak Chari-Baguirmi, Batha, Guéra, eta Mayo-Kebbi prefektoretan. Nilo-Saharan, Saharan, Western, Kanuri. Dialektoak: dagara, kaga (kagama), sugurti, lare, kwayam, njesko, kabari (kuvuri), ngazar, guvja, mao, temageri, fadawa. “Beriberi” mespretxuzko izentzat daukate, ajami idazkera. Ikus sarrera nagusia Nigerian.

Hizkuntza / lengua: kanuriera / kanuri / kanurí / kanouri.

Hiztunak / hablantes (2002): 5.310.000 (Ethnologue).

Herrialdea / país: Kamerun, Niger, Nigeria, Sudan, Txad.

HISTORIA. Nilo-sahariar familiako hizkuntza, kanuriar herriaren berezkoa eta Hego Saharan behikularra. Dialekto bilduma bat da. Kanurieraren jatorriko lekua Kanemgo eskualdea da, Txad lakuaren hegoaldean. Kanem-bornu inperioa VIII m-az gerokoa izan daiteke. XI m-an islamiartu egin zen eta Afrikaren zentroan, 8 mendez, botere indartsuen bezala iraun zuen. Txad lakuaren hegoaldeetik beste eskuladeetara hedatu zen XIV m.az gero. Kanuriera nagusitu egin zitzairen beste hizkuntzei, konkistatzaileen prestigioagatik. Hezkuntza erlijiosoan arabiera erabiltzen da. Kanuriarrek halaber mintzatzen dira hauseraz eta arabieraz bigarren hizkuntza bezala, lingua franca bezala erabilia izan eta, baina gaur bere erabilera gainbeheran aurkitzen da.	HISTORIA. Lengua de la familia nilo-sahariana propia del pueblo kanurí y vehicular del sur del Sahara. Es una colección de dialectos. El lugar originario de los hablantes de kanurí es la región de Kanem, al este del lago Chad. El imperio Kanem-bornu pudo existir desde el s. VIII. En el s. XI se islamizó y permaneció como el poder dominante en la región del centro de África durante 8 siglos. Desde el este del lago Chad se extendió por las demás regiones a partir del s. XIV. El kanurí desplazó a las lenguas de los territorios conquistados por el prestigio de la de los vencedores. La lengua de la formación religiosa es el árabe. Los hablantes de kanuri también hablan el idioma hausa y el árabe como segunda lengua; ha sido usado como lingua franca, pero su uso está en declive.

Bere lehen testu idatzia zenbakien zerrenda bat da, 1790ean agertua, 1923an A. Noelek eskuliburu txiki bat publikatu zuen eta 1954ean agertu zen lehenengo gramatika.

HIZKUNTZA. Ezaugarri nagusiak.

Fonetika. A) 6 bokal ditu. **B)** Ez da tonu-hizkuntza, nahiz eta bere ingurukoak bai izan.

Morfosintaxia. A) Izenek ez dute generorik, baina bai plurala, *-wa* atzizkiz burutzen dena. **B)** 5 kasu ditu: nominatiboa, genitiboa, akusatiboa, datiboa eta ablatiboa eta hauen morfemak multzo nominalaren azkenean agertzen dira, adjektibo epitetoa barne. **C)** Aditzek modua eta aspektua adierazten dute aurrizki eta atzizkien bidez. **D)** Lurralde oso zabala duenez, kanurierak hainbat dialekto ditu. **E)** Hona hemen kanunieraz lehenengo 10 zenbakiak: *tílō* (1), *ndī* (2), *yásqo* (3), *dēgu* (4), *ūgu* (5), *rásqo* (6), *tullur* (7), *usqu* (8), *legár* (9), *mēgū* (10).

Idazkera. Gutxienes 4 mendetan kanuriera ajami idazkera idatzi da, nagusiki gai erlijioso edo administratiboetan. Oraintsuki, latindar alfabeto modifikatua ere erabiltzen du.

Su primer textu escrito es una lista de números aparecida en 1790, un pequeño manual del P. Noel se publicó en 1923 y su primera gramática en 1954.

LENGUA. Principales características.

Fonética. A) Dispone de 6 vocales. **B)** No es una lengua de tonos, como muchas vecinas suyas sí lo son.

Morfosintaxis. A) Los nombres no distinguen el género, pero sí el plural, mediante el sufijo *-wa*. **B)** Se declina con 5 casos: nominativo, genitivo, acusativo, dativo y ablativo, cuyos morfemas aparecen al final del grupo nominal, que incluye al adjetivo epíteto. **C)** Los verbos señalan el modo y el aspecto y las personas gramaticales mediante prefijos o sufijos. **D)** Por su territorio tan vasto, el kanurí está fragmentado en dialectos. **E)** Los 10 primeros números en kanurí son: *tílō* (1), *ndī* (2), *yásqo* (3), *dēgu* (4), *ūgu* (5), *rásqo* (6), *tullur* (7), *usqu* (8), *legár* (9), *mēgū* (10).

Escritura. El kanurí se ha escrito al menos durante 4 siglos en escritura ajami, principalmente en contextos religiosos o administrativos. Más recientemente, también se ha escrito en alfabeto latino modificado.

GRAMATIKAK, METODOAK, ESKULIBURUAK

HIZTEGIAK, LEXIKOAK

FRANÇAIS-KANOURI, Petit manuel, P. Noel, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 17x11, 130 or., Paris, **1923**.

Kanuri is a collection of dialects belonging to the Nilo-Saharan language family. There are about 4 million Kanuri speakers in Nigeria, Niger, Chad and Cameroon, and also by some people in Libya and Sudan.

Kanuri is used as a local lingua franca along with Hausa and Arabic. It was written with a version of the Arabic alphabet from about the 17th century, and is currently written with the Latin alphabet. A standardised spelling system based on the Maiduguri dialect and using the Latin alphabet, the Standard Kanuri Orthography, was developed during the 1970s and implemented in 1975.

Kanuri is used as a medium of instruction in primary schools in Nigeria and Niger, and it is possible to study Kanuri up to PhD level.

KANURI ALFABETOA KANURI ALPHABET

A a	B b	C c	D d	E e	Ə ə	F f	G g	H h
I i	J j	K k	L l	M m	N n	Ny ny	O o	P p
R r	Rɾ	S s	Sh sh	T t	U u	W w	Y y	Z z

Testu-lagina / Sample text

Adamgana woso kambe katambo ye daraja-a hakkiwa-ason kalkalye. Hankal-a nazaru-asoro kəzəpkə ye suro hal nəmhamiben kamazasoga letaiyin ye.